

Ю.С. ДанилінаЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
ДІАЛОГУ

Анотація. У статті автор визначає сутність поняття «діалог» з філософської та соціологічної точок зору. Також автор досліджує поняття соціального діалогу, сутність соціального діалогу відповідно до чинного законодавства України, надає характеристику його значення у сфері праці.

Ключові слова: діалог, соціальний діалог, Міжнародна організація праці, консенсус.

Аннотация. В статье автор определяет сущность понятия «диалог» с философской и социологической точек зрения. Также автор исследует понятие социального диалога, сущность социального диалога в соответствии с действующим законодательством Украины, предоставляет характеристику его значения в сфере труда.

Ключевые слова: диалог, социальный диалог, Международная организация труда, консенсус.

Abstract. The article defines the essence of the concept of «dialogue» with the philosophical and sociological perspectives. Also, the author explores the concept of social dialogue, essence of social dialogue in accordance with the laws of Ukraine, provides a description of its meaning in the workplace.

Keywords: dialogue, social dialogue, the International Labour Organization, consensus.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. Правовому регулюванню соціального діалогу в Україні приділяється велика увага як законодавцем, так і науковцями у сфері трудового права, соціології, політології та державного управління. Визначенню та сутності соціального діалогу присвячуються дослідження Балабанової Н.В. «Соціальний діалог як суспільне явище», Громадської Н.А. «Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики», Шемякова О.Д. «Розвиток державного управління соціальним діалогом», Трюхан О.А. «Організаційно-правові форми соціального діалогу у сфер праці» тощо.

Із прийняттям закону України «Про соціальний діалог в Україні» законодавство, яке регулює дане питання, потребує внесення змін та надання офіційних роз'яснень. Автор вважає недосконалим поняття «соціальний діалог» в законодавстві України та пропонує своє визначення, яке, на його думку, більш повно та конкретно відображає сутність соціального діалогу.

Мета статті. Провести аналіз поняття «діалог» з філософської та соціологічної точок зору для визначення сутності соціального діалогу. Дати власне поняття «соціальний діалог» відповідно до чинного законодавства України.

Вступ. Останнім часом в Україні професійними спілками, організаціями роботодавців, законодавцем, а також науковцями у сфері трудового права, соціології, політології та державного управління все більше уваги приділяється становленню та розвитку соціального діалогу. Україна як соціальна, демократична та незалежна

держава не може не розуміти, що соціальний діалог виступає досить досконалим інструментом провадження соціальної політики держави. Значну роль він відіграє у досягненні соціального миру та злагоди, що є важливою умовою забезпечення соціальної та політичної стабільності у суспільстві. Перевагою соціального діалогу є також те, що він знижує рівень конфліктів між різними верствами суспільства. Саме завдяки соціальному діалогу сторони мають право через свої організації колективно представляти власні інтереси, заявляти про проблеми і брати участь у прийнятті рішень щодо трудових та соціально-економічних відносин [5]. Основна мета соціального діалогу полягає у сприянні досягнення консенсусу і демократичної участі серед основних зацікавлених сторін у сфері праці. Процес соціального діалогу – це потенціал для вирішення важливих економічних і соціальних питань, просування соціальної і промислової стабільності, підвищення економічного прогресу. Успішний соціальний діалог може бути ключем до формування консенсусу і досягнення спільних цілей. За словами генерального директора Міжнародної організації праці соціальний діалог є засобом для досягнення усіх стратегічних цілей Міжнародної організації праці – прав людини, повної зайнятості та соціального захисту працівників [3].

Для дослідження сутності соціального діалогу у процесі становлення його в законодавстві України пропонуємо визначити соціальний діалог як явище не лише юридичне, а й соціальне та філософське.

Виклад основного матеріалу. Діалог цікавив ще давньогрецьких філософів-софістів, Сократа, Платона, Арістотеля, філософів епохи еллінізму. Діалоговий простір вони створювали на основі духовної культури, визнавали плюралізм думок, рівноправ'я точок зору, загальнолюдські принципи свободи, цінності особистості зокрема, і особистості в цілому. Сократ дав перше визначення діалогу – це «розмова двох по-різному думаючих людей» [2]. Сучасне поняття «діалогу» (від грецького *dialogos* – бесіда), зазвичай, визначається як форма усного чи письмового обміну думками в розмові між двома і більше людьми. З точки зору філософії, поняття «діалог» можна визначити як інформативну і екзистенціальну взаємодію між комунікативними сторонами, за допомогою якого відбувається взаєморозуміння. Цінність діалогу полягає у тому, що діалог заохочує людей висловлюватись. Діалог спонукає слухати, сприяє уточненню власної позиції. Діалог означає – думати, розв'язувати проблеми, шукати рішення разом. Як правило, метою діалогу є повідомлення певної інформації, отримання поради, обіцянки, відповіді на запитання тощо. Для реалізації своєї мети учасники діалогу не лише обмінюються інформацією, висловлюють свої твердження, а й спонукають свого співрозмовника до вчинення певних мовленнєвих дій, тобто надають необхідну партнеру інформацію, пораду, обіцянку, відповідь на запитання тощо. У разі вдалого проведення діалогу сторони досягають своєї мети, знаходять взаєморозуміння, розв'язують проблеми та знаходять спільні взаємовигідні рішення.

Соціологічне бачення «діалогу» виражається у визнанні його суспільного характеру, соціальної природи, соціальної сутності діяльності суб'єктів діалогових

відносин (їх інтересів, потреб, цінностей, установок), і в цьому плані воно відрізняється від бачення філософського, політологічного, культурологічного, психологічного [4]. Суспільство є специфічним системним утворенням, що має власні закони функціонування, які базуються на неусувній закономірності матеріального світу до самоорганізації та самозбереження. Суспільство нарощується над взаємодією індивідів, в яку вони постійно вступають в процесі праці, з метою самооборони, задоволень, гри, виховання дітей, надобуття знань, матеріального забезпечення тощо. Ця взаємодія є первинним актом соціальності і його основоположною структурою [1]. Таким чином, саме взаємодія людей між собою і закладає основу соціальності та породжує наявність соціального процесу – сукупності односпрямованих соціальних дій людей. Саме внаслідок спільних односпрямованих і взаємоузгоджених дій людей, які беруть участь у всіх соціальних процесах, і відбуваються значні соціальні зміни у суспільстві. Ніщо не може відбуватися в суспільстві поза соціальним процесом. А отже, і соціальний діалог як явище не може існувати окремо від суспільства. Одним із перших, хто приділив увагу проблемі пошуку соціальної злагоди в суспільстві був французький письменник і філософ Жан Жак Руссо. У своїх працях «Міркування про початок і підстави нерівності» (1755), «Про суспільний договір» (1762) він виступив проти соціальної нерівності, ідеалізував природний стан загальної рівності і свободи людей. Формування та розвиток соціального діалогу взаємопов'язані з проблемами узгодження інтересів представників праці й капіталу, про що свідчать дослідження Фрідріха Енгельса «Розвиток соціалізму від утопії до науки» (1880), Карла Маркса у працях «Капітал» (1867), «Націоналізація землі» (1872), англійського економіста Альфреда Маршалла «Гроші, кредит і торгівля» (Money, Credit and Commerce, 1922), англійського економіста та мислителя Джона Стюарта Мілля «Основи політичної економії» (Principles of Political Economy, 1980) тощо.

За визначенням Міжнародної організації праці, соціальний діалог являє собою всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між представниками урядів, соціальних партнерів або між соціальними партнерами з питань економічної та соціальної політики, що становлять спільний інтерес [6]. Важко не погодитися із поданим визначенням, оскільки виходячи із самої сутності діалогу – це є процес спілкування сторін з метою досягнення консенсусу, прийняття спільного рішення або ж просто обміну інформацією та досвідом.

У законодавство України поняття «соціальний діалог» увійшло 23 грудня 2010 року з моменту набрання чинності Закону України «Про соціальний діалог в Україні», яким визначено правила ведення соціального діалогу між профспілками, роботодавцями і Урядом на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємства, організації, установи) рівнях на тристоронній або двосторонній основі. Стаття 1 згаданого Закону визначає соціальний діалог як «... процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та

економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин». Предметом соціального діалогу може бути будь-яке питання соціально-економічного змісту в суспільному житті, щодо якого учасники діалогу вважають за потрібне досягти згоди. Подане визначення соціального діалогу достатньо повно відображає його сутність. Так, в ньому зазначаються і форми, у яких здійснюється соціальний діалог, і його сторони, і сфери застосування соціального діалогу. Але, на нашу думку, це визначення є дещо змішаним. Оскільки поняття «процесу визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей» та поняття «процесу прийняття узгоджених рішень» не є однорідними та не можуть бути вчинені одночасно. Процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей завжди буде передувати процесу прийняття вже узгоджувальних рішень сторонами соціального діалогу. Таким чином, ці процеси необхідно розмежувати шляхом зазначення, що процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей здійснюється з метою прийняття узгоджувальних рішень. Така позиція є логічною, оскільки розмежування цих двох процесів у визначенні надає йому сенс та вказує на мету соціального діалогу. Формулювання мети соціального діалогу є дуже важливим, оскільки саме мета і вказує на призначення і сутність соціального діалогу.

Стаття 332 проекту Трудового кодексу України пропонує вважати соціальний діалог системою відносин між працівниками, роботодавцями (їх представниками), органами державної влади та органами місцевого самоврядування, спрямована на погодження їх інтересів (стаття 332). Як на мою думку, визначення соціального діалогу в зазначеному контексті неповно відображає його сутність та значення, а також містить протиріччя. Так, законодавець зазначає, що соціальний діалог є деякою системою відносин, яка спрямована на погодження інтересів. З огляду на вказане ми переконуємось в тому, що соціальний діалог є процес, у ході якого сторони погоджують свої інтереси. Кінцевою метою соціального діалогу і є сформування системи відносин між сторонами соціального діалогу. Соціальний діалог здійснюється у формах обміну інформацією, консультацій, узгоджувальних процедур та колективних переговорів з метою укладення колективних договорів і угод. Кожна з цих форм сприяє встановленню системи відносин, і при вдалому веденні соціального діалогу можливо говорити про досягнення компромісу між сторонами. Таким чином, визначення соціального діалогу як системи відносин, яка в подальшому спрямовується на погодження інтересів є дещо некоректною, оскільки соціальний діалог за своєю сутністю та призначенням сам сприяє становленню сформованої системи відносин між працівниками, роботодавцями (їх представниками), органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Отже, при визначенні «соціальний діалог» законодавець як у Законі України «Про соціальний діалог в Україні», так і в проекті Трудового кодексу України помиляється, змішуючи проведення соціального діалогу як процесу переговорів та зближення позицій між сторонами і моменту досягнення домовленостей. Як на мою думку, поняття «соціальний діалог» у законодавстві України має бути єдиним, та викладеним у такий редакції: соціальний діалог – це процес визначення та зближення позицій,

досягнення спільних домовленостей з метою прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

Висновок. Аналіз поняття «діалог» з філософської та соціальної точок зору дозволяє стверджувати про цінність соціального діалогу як засобу розв'язання проблем та прийняття спільних рішень. Також соціальний діалог як явище, що не може існувати окремо від суспільства, спонукає людей до взаємодії та породжує наявність соціального процесу – сукупності односпрямованих соціальних дій людей. Проведене дослідження щодо визначення «соціального діалогу» доводить необхідність внесення змін до законодавства України, зокрема, до закону України «Про соціальний діалог в Україні» та проект Трудового кодексу України. Визначення соціального діалогу має бути єдиним у всіх нормативно-правових актах, що регулюють це питання, та повністю розкривати сутність та значення соціального діалогу.

Література

1. Кирильчук В. Т. Філософія в короткому викладі : навч. посіб / В. Т. Кирильчук, О. О. Решетов, З. В. Стежко, Г. П. Стежко. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2005. – С. 142–143;
2. Теслик А. С. Соціальний діалог як чинник становлення правової держави / А. С. Теслик // Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 20–21 травня 2008 р. – Х. : ХНПУ. – С. 205;
3. Best practices in social dialogue. Role of social dialogue. – Edited by A. Sivananthiran, C. S. Venkata Ratnam. International Labour Organization, 2003. www.ilo.org;
4. Козаченко О. Теоретико-методолгічні засади розвитку соціального діалогу / О. Козаченко // Бюлетень Національної служби посередництва і примирення. – 2010. – 1 (№ 1–2). – С. 16;
5. Ткаченко Л. Г. Роль соціального діалогу у формуванні конкурентноспроможності економіки України / Л. Г. Ткаченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2007 р. № 4 (41). – 2007. – С. 129;
6. [Електронний носій] www.ilo.org/public/english/dialogue.